

діяльність. Разом з цим, такі групи мають виражені специфіку, що відрізняє їх від інших злочинних груп. Вони полягають, передусім, у тому, що їх структура є своєрідною копією тих організацій, всередині яких вони функціонують: злочинні лідери обіймають в них вищі керівні посади, відповідальні виконавці - керують структурними підрозділами, де працюють рядові учасники. Але найбільш характерною ознакою є наявність у учасників подвійної системи цінностей та переконань («подвійної моралі»): вони не ідентифікують себе зі злочинним світом, але при цьому ігнорують правопідзахисні соціальні цінності та надають підвищеної значимості особистому добробуту; корупційне діяння, на відміну від інших злочинів, хоча й оцінюється як протиправна дія, але не засуджується як засіб особистого збагачення.

Третій механізм полягає у впливові на поведінку особи наявних у неї адикцій (хімічних чи нехімічних залежностей), а також її приналежності до «груп ризику» (нерозбірливість у статевих контактах, наявність позашлюбних стосунків, нетрадиційна сексуальна орієнтація, зобов'язання у кримінальному середовищі тощо). Такі особи, відчуваючи постійну понаднормативну потребу в коштах, стають підвищено вразливими стосовно спокуси вчиненні корупційних правопорушень.

Таким чином, враховуючи суто гуманітарну основу корупції як соціального явища, провідним спонукальним чинником виникнення корупційної поведінки слід вважати девіантність особистості, тобто схильність не підпорядковуватися існуючим соціальним нормам. Внаслідок цього значна частка норм професійної поведінки особою-корупціонером починає сприйматися як номінальна і необов'язкова. Окреслені психологічні чинники є орієнтовними маркерами ймовірності виникнення корупційних проявів у поведінці людини, які ґрунтуються на її підсвідомому прагненні до самоствердження в соціумі. Їх врахування має забезпечуватися повним комплексом заходів соціально-психологічного вивчення особистості та методів психологічного

Калініков Олексій Валерійович,
адвокат адвокатського об'єднання

НЕВІДВОРОТНІСТЬ ПОКАРАННЯ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Принципи демократичної, соціальної, правової держави, проголошені Конституцією України в статті 1, містять важливий антикорупційний елемент, який може вважатися конституційним принципом [1, с. 16].

Даний принцип впливає із самої структури Конституції і має окремих статус. Сама ідея конституції як інструменту обмеження владного свавілля ґрунтується на тих міркуваннях, які становлять філософську основу антикорупційного принципу конституції. Цей принцип має багато елементів до яких, зокрема, відноситься:

ефективність, включаючи невідворотність покарання за корупційні злочини. Наведений критерій визначає, що антикорупційні заходи повинні досягати своєї мети, тобто не бути фіктивними, а також відповідати вимогам чіткості і визначеності задля забезпечення ефективності, особливо коли йдеться про кримінально-правові заходи боротьби з корупцією [2].

Аналіз міжнародних правових актів з питань антикорупційної боротьби та передових світових практик дозволяє виокремити певний комплекс найважливіших принципів протидії корупції, до якого, зокрема, відносяться невідворотність відповідальності за скоєння корупційних дій, незважаючи на час, що минув та персоналії [3].

Принцип невідворотності відповідальності полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, в тому числі, корупційний, підлягає своєчасному притягненню до відповідальності за належною правовою процедурою.

При цьому, принцип невідворотності відповідальності є також принципом кримінального права, проте деякі вчені, наприклад М.Й. Коржанський, вважають, що цей принцип є кримінально- процесуальним [4, с. 14].

На практиці в Україні тривалий час існувала ситуація при якій підозрювані, обвинувачені у вчиненні корупційних злочинів перебуваючи за межами України ухилялись від слідства чи суду, що призводило до неможливості завершення досудового розслідування та постановлення судом вироку, що фактично нівелювало принцип невідворотності покарання та не сприяло ефективнішій протидії корупції.

Проте, згідно з статтею 19 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, ратифікованої Законом України № 252[^] від 18.10.2006, кожна Сторона зобов'язується вживати такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для забезпечення можливості конфіскації чи в інший спосіб вилучення засобів вчинення кримінальних злочинів і доходів, отриманих від кримінальних злочинів, визначених цією Конвенцією, чи власності, вартість якої відповідає таким доходам.

Тобто, згідно з вказаним міжнародним правовим актом Україна зобов'язалась створити систему законодавчих інструментів, які дадуть змогу ефективно розслідувати корупційні злочини, конфіскувати майно, яке було предметом злочинної діяльності або набуто внаслідок такої діяльності, притягувати до відповідальності осіб, причетних до вчинення корупційних злочинів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 647-р затверджено План першочергових заходів з подолання корупції, серед яких прийняття закону щодо можливості досудового розслідування та судового провадження, а також стягнення у дохід держави (конфіскацію) майна, набутого внаслідок злочинної діяльності, у разі, коли підозрюваний (обвинувачений) ухиляється від слідства чи суду.

Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-УП, було затверджено засади державної антикорупційної політики в Україні

(Антикорупційну стратегію) на 2014-2017 роки, в яких сформульовано певні проблеми в питанні покаранні за корупцією, серед яких те, що в Україні відсутнє законодавство, що дає змогу стягувати у дохід держави (конфіскувати) майно, набуте внаслідок злочинної діяльності, у разі якщо підозрюваний (обвинувачений) ухиляється від слідства чи суду та визначено шлях її подолання - ухвалення законів, спрямованих на внесення змін до Кримінального кодексу України щодо створення можливостей досудового розслідування та судового провадження, а також стягнення у дохід держави (конфіскацію) майна, набутого внаслідок злочинної діяльності, у разі якщо підозрюваний (обвинувачений) ухиляється від слідства чи суду.

07 жовтня 2014 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», яким було запроваджено порядок кримінального провадження за відсутністю підозрюваного, обвинуваченого в Україні, який отримав назву спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження (in absentia).

Вказаним законом були внесені певні зміни у Кримінальний процесуальний кодекс України, зокрема, доповнено главою 24¹ «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» та внесені зміни до статей 42 «Підозрюваний, обвинувачений», 323 «Наслідки неприбуття обвинуваченого».

Згідно внесених до Кримінального процесуального кодексу України змін процедура in absentia здійснюється, в тому числі, щодо корупційних злочинів, передбачених наступними статтями Кримінального кодексу України: 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), 209, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369², 370 стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

В подальшому, неодноразово вносились зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого in absentia.

Проте, практичне правозастосування інституту in absentia свідчить про те, що даний інститут має певні теоретичні недоліки в законодавчому врегулюванні, до яких відноситься, зокрема: невизначеність термінів «спеціальне досудове розслідування (in absentia)», «спеціальне судове провадження», «міжнародний розшук»; неузгодженість інституту з гарантіями, визначеними Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод та практикою Європейського суду з прав людини; неоднозначність у визначенні моменту набуття особою статусу підозрюваного; відсутність чітких правових підстав для здійснення спеціального досудового

розслідування; відсутність у підозрюваного та його захисника права на оскарження ухвали слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування та невизначеність порядку здійснення досудового розслідування після постановлення слідчим суддею ухвали про спеціальне досудове розслідування [5, с. 63]

Крім того, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини в своїх доповідях щодо ситуації з правами людини в Україні неодноразово звертало увагу на те, що внесені зміни до кримінально-процесуального законодавства щодо спеціального досудового розслідування, спеціального судового провадження не забезпечують достатніх гарантій для захисту права на справедливий судовий розгляд та на належну правову процедуру, передбачених Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та не відповідають практиці Європейського суду з прав людини [6].

Таким чином, на теперішній час запроваджений інститут спеціального досудового розслідування, спеціального судового провадження (in absentia) не надає в повній мірі реалізувати принципи невідворотності покарання за корупційні злочини в випадках коли підозрюваний, обвинувачений у вчиненні корупційних злочинів знаходиться поза межами України, переховуючись від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, що в цілому негативно впливає на стан боротьби з корупцією. Наведене свідчить про необхідність термінового внесення системних змін до кримінального процесуального законодавства щодо приведення його у відповідність до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних документів, зважаючи на практику Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел

1. Водянніков О.Ю. Корупція, цивілізація і конституційна демократія // Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М. І. Київ: Ваіте, 2018. С. 16.

2. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-19/print/>

3. Сьомін С.В., Дрьомов С.В. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України: аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. 2017. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/mizhnarodniy-dosvid-borotbi-z-korupciyeu-v-sektori-bezpeki>.

4. Коржанский Н.И. Очерки теории уголовного права. Волгоград, 1992.

5. Калінніков О.В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia): теоретичні та практичні проблеми законодавства. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 1 (17). С. 62-78. URL: <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1062/1072> doi: 10.33270/04191701.62.

6. Доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого - 15 травня 2016 р., 16 травня - 15 серпня 2016 р., 16 лютого - 15 травня 2017 р., 16 листопада 2017 року - 15 лютого 2018 р. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine15th_Report_ukr.pdf. http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport18th_UKR.pdf <https://vkksu.gov.ua/userfiles/ReportUkraineUKR.pdf>.

Камінський Антон Михайлович, молодший науковий співробітник відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації лабораторії організації наукової, методичної діяльності,

нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва Київського науково - дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМИ БОРЬБИ З КОРУПЦІЄЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На думку А. Яфонкіна: *«Причинами виникнення і поширення корупції в Україні є комплекс негативних соціальних, правових та морально-психологічних факторів, серед яких: несприятливий режим підприємницької діяльності, вибірковість у наданні чиновниками економічних пільг для певних категорій підприємств, недосконалість адміністративних процедур, наявність у органів державної влади та осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, дискреційних повноважень, низький рівень оплати праці, недосконалість антикорупційного законодавства».*

Актуальність, складність і багатоплановість проблем розслідування корупційних злочинів, теоретична і практична значущість зумовили інтерес до них з боку криміналістів, фахівців, експертів в сфері кримінально-процесуального, кримінального, цивільного та інших галузей права. З проблеми боротьби з корупцією опубліковані ряд монографій і навчальних посібників, численні статті провідних українських і зарубіжних вчених, проведено безліч семінарів і науково-практичних конференцій, а також значна кількість дисертаційних досліджень. Проте, розглянута проблема не втрачає своєї значущості. Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що корупція відома давно і сприймається як даність в багатьох